

УДК 338.439

КУЦЬ Т.В., канд. екон. наук

Національний університет біоресурсів і природокористування України

АНАЛІЗ КОН'ЮНКТУРИ РИНКУ СОНЯШНИКУ

У статті висвітлено результати аналізу поточної кон'юнктури ринку соняшнику в Україні. Проведені дослідження показали, що ринок соняшнику в Україні практично збалансований. Ключовими статтями балансу ринкової пропозиції та попиту соняшнику в Україні виступають виробництво та переробка вітчизняної сировини на олію. За прогнозами, валовий збір соняшнику в 2012 р. в Україні може скласти близько 7,5 млн тонн, з врожайністю – близько 15,8 ц/га. На 2012/13 МР загальна пропозиція в Україні зменшиться на 5 % і буде на рівні 8320 тис. тонн.

Ключові слова: попит, пропозиція, кон'юнктура, ринок, соняшник, олія.

Постановка проблеми. Нарощування обсягів виробництва олійних культур та їх переробки у світі обумовлені зростанням потреб населення в харчовій олії, тваринництва – у високобілкових кормах, а хімічної та біопаливної промисловості – у сировині.

У 2011/12 МР світова площа посіву соняшнику перевищувала 25 млн га, світове виробництво складало 39,1 млн тонн, виробництво соняшникової олії і шроту відповідно 14,7 та 15,6 млн тонн. Основними виробниками соняшнику у світі були Росія – 24,6 %, Україна – 21,3 %, країни ЄС-27 – 21,2 %, Аргентина – 8,5 % загального світового виробництва. Відповідно і за обсягами переробки (виробництва соняшникової олії) лідирували ці країни.

Враховуючи стрімке збільшення обсягів вирощування соняшнику в Україні, активний розвиток олійно-жирової промисловості, а також експортоорієнтований характер її продукції, проблема аналізу кон'юнктури ринку соняшнику вимагає комплексного аналізу в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та практичні дослідження щодо аналізу кон'юнктури ринку насіння соняшнику здійснюють багато науковців, зокрема відомі вітчизняні вчені: В.І. Бойко, О.В. Бронін, О.Д. Гудзинський, В.К. Збарський, А.А. Побережна, С.А. Се-геда, Л.Г. Чернюк, О.М. Шпичак.

Незважаючи на велику кількість досліджень за обраною темою, питання оцінки ситуації на ринку соняшнику в умовах динамічного ринкового середовища не втрачає актуальності. Тому виникає необхідність поглибленого аналізу попиту, пропозиції, товарних запасів та рівня цін.

Мета дослідження – проаналізувати ринок соняшнику в Україні та його поточну кон'юнктуру.

Матеріал і методика досліджень. У структурі площі посівів в усіх категоріях господарств в Україні під урожай 2011 р. технічними культурами зайнято 27 % (серед яких соняшник – 17 %, соя – 4 %, і ріпак 3 %).

У період з 1990 до 2011 рр. загальні посівні площі під олійні культури зросли у 3,7 рази, і 2011 р. сягали 6,8 млн га. При цьому в сільськогосподарських підприємствах площі посівів збільшилися в 3,2 рази, а в господарствах населення в 35 разів.

Аналіз структури посівних площ олійних культур за категорією товаровиробників наведено у табл. 1. Як свідчать наведені дані, переважну частку у загальній площі олійних культур сільськогосподарських підприємств займав соняшник – 65,6 %, у фермерських господарствах та господарствах населення відповідно – 73,3 та 89,8 %.

Таблиця 1 – Посівні площі олійних культур за категоріями господарств в Україні у 2011 р.

Культура	Усі категорії господарств		Сільськогосподарські підприємства		У т.ч. фермерські господарства		Господарства населення	
	тис.га	%	тис.га	%	тис.га	%	тис.га	%
Олійні культури, всього	6859,4	100	5869,6	100	1319,6	100	989,8	100
У т.ч. соняшник	4739,2	69,1	3850,2	65,6	967,9	73,3	889,0	89,8
Соя	1134,2	16,5	1075,5	18,3	173,4	13,1	58,7	5,9
Ріпак	870	12,7	836,9	14,3	155,1	11,8	33,1	3,3

Значний приріст посівних площ соняшнику в Україні сприяв росту валового збору культури (табл. 2).

Таблиця 2 – Динаміка посівних площ, виробництва і урожайності соняшнику за категоріями господарств за 1990-2011 рр.

	1990 р.	2000 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2011р. до 1990 р., %
Посівна площа, тис.га							
Всі категорії господарств:	1635,9	2942,9	4305,6	4231,9	4572,5	4739,2	в 2,9 р.
– с.-г. підприємства	1607,9	2670,7	3380,2	3329,0	3667,3	3850,2	в 2,4 р.

– господарства населення	28,0	272,2	925,4	902,9	905,2	889,0	в 32 р
Валовий збір, тис.т							
Всі категорії господарств:	2570,8	3457,4	6526,2	6364,0	6771,5	8670,5	в 3,4 р
– с.-г. підприємства	2509,2	3025,7	5289,3	5177,4	5585,6	7288,8	в 2,9 р
– господарства населення	61,6	431,7	1236,9	1186,6	1185,9	1381,7	в 22,4 р
Урожайність, ц/га							
Всі категорії господарств:	15,8	12,2	15,3	15,2	15,0	18,4	116
– с.-г. підприємства	15,7	11,8	15,8	15,7	15,4	19,0	121
– господарства населення	19,8	16,0	13,4	13,1	13,1	15,5	78

При цьому, протягом останніх років спостерігається чітка тенденція зростання обсягів виробництва за рахунок розширення площ посіву, а урожайність, в основному залежить від природно-кліматичних умов, тобто нарощування обсягів відбувається екстенсивним шляхом. Валовий збір соняшнику в усіх категоріях господарств у 2011 р. зріс на 28 % порівняно із попереднім сезоном і становив 8670,5 тис. тонн за середньої урожайності 18,4 ц/га.

У територіальному розрізі динаміка виробництва насіння соняшнику наведена в табл. 3.

Найбільше соняшнику вирощують в Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Кіровоградській, Луганській, Миколаївській, Одеській, Харківській та Херсонській областях. У 2011 р. зібрані площі соняшнику цих областей складають 3739,3 тис.га або 79 % від загальної в Україні, відповідно їх частка у валовому зборі складає понад 80 % (5300,3 тис.тонн).

Під урожай 2012 р., за даними Держкомстату, соняшник посіяний на площі 4,7 млн га. За прогнозами, урожайність насіння соняшнику очікується на рівні 15,8 ц/га, відповідно валовий збір соняшнику може скласти близько 7,5 млн тонн. У структурі виробників за категорією виробника та регіонального розміщення значних змін не прогнозується.

Таблиця 3. – Динаміка зібраних площ, виробництва і урожайності соняшнику за регіонами в усіх категоріях господарств

	Зібрана площа, тис.га			Валовий збір, тис.т			Урожайність, ц з 1 га		
	2008 р.	2011 р	2011 р. у % до 2008р.	2008 р.	2011 р	2011 р. у % до 2008р.	2008 р.	2011 р.	2011 р. (+/-) до 2008 р.
Україна	4279,5	4716,6	110	6526,2	8670,5	132	15,3	18,4	3,1
АР Крим	31,6	54,5	172	28,6	56,4	197	9,1	10,3	1,2
Вінницька	118,7	148,0	124	217,6	289,0	132	18,3	19,5	1,2
Волинська	0,5	1,2	240	0,4	1,4	300	8,3	11,8	3,5
Дніпропетровська	540,8	492,8	91	851,4	1034,5	121	15,7	21,0	5,3
Донецька	443,1	432,1	97	747,3	776,7	104	16,9	18,0	1,1
Житомирська	5,0	35,9	в 7 р.	6,6	60,6	300	13,3	16,9	3,6
Закарпатська	1,5	2,8	186	1,9	4,4	231	12,2	16,1	3,9
Запорізька	594,4	609,4	102	824,5	1004,2	121	13,9	16,5	2,6
Івано-Франківська	0,7	5,6	в 8 р.	1,0	12,5	в 12,5 р.	14,0	22,5	8,5
Київська	44,6	86,0	193	82,1	167,2	203	18,4	19,4	1
Кіровоградська	409,0	464,7	113	635,6	918,2	144	15,5	19,8	4,3
Луганська	333,5	359,3	107	459,2	578,7	126	13,8	16,1	2,3
Львівська	0,1	1,1	в 11 р.	0,0	1,8	200	3,4	15,3	11,9
Миколаївська	420,2	382,0	90	517,3	632,3	122	12,3	16,6	4,3
Одеська	232,6	301,5	129	313,3	430,8	137	13,5	14,3	0,8
Полтавська	212,1	233,8	110	457,9	543,2	118	21,6	23,2	1,6
Рівненська	1,5	3,1	206	2,7	4,5	166	18,0	14,5	-3,5
Сумська	63,1	116,4	184	112,3	237,7	211	17,8	20,4	2,6
Тернопільська	6,9	13,0	188	10,9	22,2	203	15,7	17,1	1,4
Харківська	326,4	374,4	114	586,6	913,1	155	18,0	24,4	6,4
Херсонська	327,8	323,1	98	365,1	418,0	114	11,1	12,9	1,8
Хмельницька	14,1	35,7	253	20,1	65,2	324	14,3	18,3	4
Черкаська	123,1	157,8	128	238,1	348,5	146	19,3	22,1	2,8
Чернівецька	5,6	7,0	125	8,8	11,5	130	15,6	16,5	0,9
Чернігівська	22,6	75,4	300	36,9	137,9	373	16,3	18,3	2

У 2011/12 МР імпорт соняшнику дорівнював 16 тис. тонн. Основна частина (близько 92 %) імпортованих операцій із соняшником в Україні відбувається з грудня до квітня включно. Імпорт в

Україну обумовлений постачанням насіннєвого матеріалу (сорти та гібриди іноземної селекції) переважно з США, Туреччини, країн ЄС.

На 2012/13 МР прогнозується незначне зростання імпорту насіння соняшнику в Україну – до 20 тис. тонн.

Загальна пропозиція насіння соняшнику на ринку в Україні складається із початкових запасів, які в 2011/12 МР склали 111 тис. тонн, з виробництва соняшнику у розмірі 8671 тис. тонн та імпорту – 16 тис. тонн. Цей показник дорівнював 8798 тис. тонн, або на 21,5 % більше обсягу загальної пропозиції 2010/11 МР (табл. 4).

Враховуючи прогнозні обсяги виробництва насіння соняшнику, загальна пропозиція 2012/13 МР в Україні зменшиться на 5 % і буде на рівні 8320 тис. тонн.

У цілому, споживання олії та олієвмісних продуктів населенням України протягом 2005-2009 рр. зросло і оцінювалося у 2009 р. на рівні 15,4 кг на особу (за мінімальної норми 8 кг, як затверджено постановою КМУ від 14.04.2000 р. № 656 "Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення" та раціональної норми 13 кг згідно з термінологією МОЗ України "Орієнтовний набір основної продовольчої сировини і харчових продуктів для забезпечення у середньому на душу населення на 2005–2015 рр."). Протягом останніх двох років рівень споживання рослинних олій у розрахунку на 1 особу незначно скоротився – до 13,7 кг і був близьким до раціональних норм споживання.

Таблиця 4.– **Баланс ринкового попиту та пропозиції насіння соняшнику в Україні**, тис. тонн

Стаття балансу	Маркетинговий рік		
	2010/11	2011/12	2012/13 прогноз
Загальна пропозиція	7244	8798	8320
в тому числі:			
- початкові запаси	460	111	800
- виробництво	6772	8671	7500
- імпорт	12	16	20
Загальний попит	7133	7998	7720
в тому числі:			
- внутрішній попит	6688	7770	7410
- переробка на олію та інші види продовольчої продукції	6400	7400	7050
- на насіння	250	300	290
- переробка на нехарчові цілі	38	70	70
- експорт	445	228	310
Кінцеві запаси	111	800	600

За даними Держкомстату України, виробництво олії в Україні в 2011 р. склало 3268 тис. тонн (на 12,7 % більше ніж в 2009 р.), в т.ч. соняшникової – 2796 тис. тонн (+ 13,6 %).

Питома вага соняшникової олії в загальному обсязі виробництва олій протягом останніх років суттєво не змінювалася і становила в середньому 97% (табл. 5).

Таблиця 5.– **Баланс олій в Україні** (включаючи основні олієвмісні продукти, в перерахунку на олію), тис. тонн

Показник	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Виробництво рослинних олій – всього	2899	3101	3268
У т. ч.: соняшникова	2796	3030	3177
Зміна запасів на кінець року	-30	-151	33
Імпорт	316	319	249
У т. ч.: пальмова	266	280	190
- кокосова	28	32	31
Всього ресурсів	3245	3571	3484
Експорт	2483	2850	2814
У т. ч.: соняшникова	2327	2701	2683
Витрати на нехарчові цілі	51	41	45
Фонд споживання – всього	711	680	625
у розрахунку на 1 особу, кг	15,4	14,8	13,7

Протягом останніх років більша частина насіння соняшнику перероблялася всередині країни. Основною перепоною для його активного експорту було високе експортне мито, яке складало раніше 17 % (в Аргентині – 33 %, в Росії – 20 %). В 2008 р. після вступу України до СОТ, його знизили до 14 %, в 2009 р. – до 13, в 2010 р – до 12 %, а в 2011 р. – 11 %.

Діючі в Україні виробничі потужності з переробки олійних культур сумарно складають

12,3 млн тонн/рік (соняшнику – 10,1 млн тонн/рік, сої – 0,67, ріпаку – 1,32 млн тонн/рік), таким чином, вони забезпечують повну їх переробку всередині країни.

За попередніми прогнозами, у 2012/2013 МР внутрішнє виробництво соняшникової олії складе 3200 тис. тонн, фонд внутрішнього споживання – близько 600 тис. тонн та експорт – 2770 тис. тонн.

Протягом 2011/12 МР з України було експортовано 228 тис. тонн насіння соняшнику проти 445 тис. тонн у попередньому сезоні. Основними регіонами постачань насіння соняшнику в сезоні, що завершився, стали Близький Схід і ЄС-27. У списку основних країн-покупців лідируючі позиції зайняли Туреччина, Німеччина і Польща.

Водночас слід зазначити, що протягом останніх маркетингових років Україна лідирує за експортом соняшникової олії. За підсумками 2011р., на експорт було відвантажено 2,8 млн тонн продукції (близько 84% виробленої в Україні). Постачання української соняшникової олії здійснюються понад 80 країн світу. Основними регіонами постачань цієї продукції стали ЄС-27, Південна Азія, Північна Африка, Близький Схід і СНД. У списку основних країн-покупців лідируючі позиції зайняли – Індія, Єгипет, Нідерланди, Іспанія, Алжир, Іран і Туреччина. Крім того, примітною є поява в списку основних імпортерів української продукції Китаю.

У 2011/12 МР загальний попит складав 7998 тис. тонн, що на 12 % більше, ніж в 2010/11 МР. Значною складовою загального попиту на насіння соняшнику в Україні залишиться внутрішній попит для задоволення внутрішніх потреб переробних підприємств, який складе понад 93 %.

Враховуючи потенціал переробки насіння соняшнику всередині країни, в новому сезоні загальний попит оцінюється на рівні 7,7 млн тонн насіння, при цьому внутрішній попит складе 7,4 млн тонн.

Що стосується прогнозів експорту, то за попередніми оцінками, він залишиться незначним, на рівні попереднього сезону.

Кінцеві запаси в 2011/12 МР склали 800 тис. тонн, або близько 10 % від загального попиту. На 2012/13 МР ми прогнозуємо кінцеві запаси на рівні 600 тис. тонн.

Середні ціни реалізації насіння соняшнику, в основному, зумовлюються попитом на нього і коливаються залежно від строків продажу та каналів збуту. Щорічно з урожаю товаровиробники за чотири місяці (вересень–грудень) реалізують 80–90 % одержаного загального обсягу насіння соняшнику, тому ціни в цей період нижчі на 25–30 %, ніж у період реалізації січень–серпень. Це зумовлено тим, що товаровиробники за фінансового дефіциту, зібравши врожай і не маючи приміщень для його зберігання, змушені терміново реалізувати насіння соняшнику на ринку, а у разі збільшення пропозиції ціни падають. Коливання цін за реалізації насіння соняшнику по регіонах незначні (5–10 %) і залежать від обсягів реалізації, якості продукції, періоду продажу та наявності конкуренції.

Протягом 2011 р. спостерігалася тенденція до зростання цін на основні олійні культури. Середня ціна реалізації насіння соняшнику сільськогосподарськими підприємствами (за ф.№ 21-заг) в Україні складала 3243,2 грн/т, що на 7,4 % вище ціни 2010 р., у т.ч. ціна реалізації переробним підприємствам складає 3095,5 грн/т, комерційним структурам – 3272,9 грн/т (рис.1).

Рисунок 1 – Ціни реалізації насіння соняшнику сільськогосподарськими підприємствами по каналах реалізації в 2006-2011 рр., грн/т

Протягом дев'яти місяців 2012 р. в Україні було відмічено зростання цін на насіння соняшнику, яке тривало до початку нового сезону. Закупівельні ціни на насіння соняшнику до відповідної дати минулого року збільшились на 33 %, проти серпня – на 7 %, але впродовж останнього тижня вересня – зменшились на 1 % і досягають в середньому по Україні 4397 грн/т.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Збір урожаю сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду в регіонах України у 2011 році : Статистичний бюлетень. – К. : Держкомстат України, 2012. – 136 с.
2. Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами за 2011 рік : Статистичний бюлетень. – К. : Держкомстат України, 2009. – 100 с.
3. Oil Crops Yearbook/OCS-2012/March 2012/[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fas.usda.gov>

Анализ конъюнктуры рынка подсолнечника

Т.В.Куць

В статье освещены результаты анализа текущей конъюнктуры рынка подсолнечника в Украине. Проведенные исследования показали, что рынок подсолнечника в Украине практически сбалансирован, ключевыми статьями баланса рыночного предложения и спроса подсолнечника в Украине выступают производство и переработка отечественного сырья на масло. По прогнозам, валовой сбор подсолнечника в 2012 г. в Украине может составить около 7,5 млн тонн, с урожайностью – около 15,8 ц/га. На 2012/13 МГ общее предложение в Украине уменьшится на 5% и будет на уровне 8320 тыс. тонн.

Ключевые слова: спрос, предложение, конъюнктура, рынок, подсолнечник, масло.

Market analysis of sunflower

T. Kuts

Analysis highlights the current market sunflower in Ukraine. Studies have shown that the market for sunflower in Ukraine is almost balanced, the key items of the balance of market supply and demand of sunflower in Ukraine are the production and domestic processing of the oil. According to forecasts, gross yield of sunflower in 2012 in Ukraine could reach about 7.5 million tons, with a yield – about 15.8 c/ha. Total supply in Ukraine is decreased by 5% and will be around 8320 tonnes in 2012/13 MY.

Key words: supply, demand, market conditions, market, sunflower, oil.